

Отримано: 6 березня 2014 р.*Прорецензовано:* 28 березня 2014 р.*Прийнято до друку:* 24 квітня 2014 р.

Чеховський Д. Б. Взаємодія банків та кредитних фондів у сфері управління проблемними кредитами / Д. Б. Чеховський // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 25. – С. 152–156.

УДК 336.711

JEL-класифікація: G21, G23

Чеховський Дмитро Борисович,*керівник проектів з ключовими партнерами, АТ «ОТП Банк»*

ВЗАЄМОДІЯ БАНКІВ ТА КРЕДИТНИХ ФОНДІВ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ

Визначено особливості функціонування кредитного фонду. Досліджено специфіку взаємодії банків та кредитних фондів у сфері управління проблемними кредитами в частині побудови механізму передачі банком кредитному фонду проблемних кредитів в обмін на паї такого фонду.

Ключові слова: проблемні активи, госпітальний банк, кредитний фонд, управління проблемними активами, оцінювання кредитних активів.

Чеховский Дмитрий Борисович,*руководитель проектов с ключевыми партнерами, АО «ОТП Банк»*

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ БАНКОВ И КРЕДИТНЫХ ФОНДОВ В СФЕРЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОБЛЕМНЫМИ КРЕДИТАМИ

Определены особенности функционирования кредитного фонда. Исследована специфика взаимодействия банков и кредитных фондов в сфере управления проблемными кредитами в части построения механизма передачи банком кредитному фонду проблемных кредитов в обмен на паи такого фонда.

Ключевые слова: проблемные активы, госпитальный банк, кредитный фонд, управление проблемными активами, оценивание кредитных активов.

Chekhovskyi Dmytro Borysovych,*Manager of Projects with key partners, JSC «OTP Bank»*

THE INTERACTION OF BANKS AND CREDIT FUNDS IN PROBLEM LOANS MANAGEMENT

The features of the functioning of the credit fund are defined. The specificity of interaction between banks and credit funds in the management of problem loans in the construction of the transmission mechanism of problem loans in exchange for shares of the fund is explored.

Keywords: distressed assets, hospital bank, credit fund, distressed asset management, evaluation of credit assets.

Постановка проблеми. Одним із найбільш інформативних індикаторів якості банківських активів та ефективності банківської діяльності є частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, яка станом на 01.06.2014 року для українських банків досягла 10,1% [1]. Зважаючи на те, що у разі погіршення якості кредитів банки повинні формувати додаткові резерви, така ситуація веде до зниження ліквідності капіталу, доходності активів, погіршення значень економічних нормативів банків тощо. Отримання рефінансування на фоні погіршення якості активів дає змогу лише відстрочити неплатоспроможність банку, оскільки не дозволяє очистити баланси банків від проблемних боргів.

Вирішувати проблеми різкого збільшення простроченої позичкової заборгованості банки можуть різними шляхами: переоформлення кредитів з його реструктуризацією; звернення стягнення на заставу (забезпечення) за кредитами; створення власних відділів, що спеціалізуються на роботі з проблемними кредитами; заснування дочірніх структур, наприклад, факторингових компаній, та переведення до них непрацюючих активів; продажу проблемних кредитів колекторським агентствам за договором факторингу або використання послуг таких агентств щодо стягнення простроченої заборгованості на комісійній основі; компенсації збитків за рахунок власного прибутку тощо.

У разі самостійної роботи з проблемними кредитами банк зберігає клієнтуру, однак зростають адміністративні витрати на утримання підрозділів по роботі з проблемною заборгованістю. При цьому у кризовій ситуації швидке повернення боржниками коштів банку є майже неможливим. Звернення стягнення

на майно боржників та переведення такого майна на баланс банку збільшує ризик втрати ліквідності балансу, оскільки ці активи найчастіше є непрофільними для банків. Натомість при продажу проблемних кредитів банк забезпечує негайне повне або часткове повернення коштів, що дає змогу досягти прибутковості активів, скоротити витрати зі стягнення заборгованості. Отримання таких переваг стимулює банки шукати можливості щодо налагодження співпраці з фінансовими інститутами, готовими придбати портфелі проблемних кредитів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням управління проблемними активами комерційних банків присвятили свої дослідження такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як А. Граділь, М. Кислицька, В. Міщенко, А. Прокоф'єв, І. Сафронов, О. Соболева та інші. Водночас аспекти взаємодії банків та кредитних фондів у сфері управління проблемними активами поки що не знайшли достатнього висвітлення в економічній літературі.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження особливостей викупу проблемних активів госпітальним банком; обґрунтування доцільності виконання функцій такого банку недержавним кредитним фондом та на цій підставі визначення специфіки взаємодії банків і кредитних фондів у сфері управління проблемними кредитами.

Виклад основного матеріалу. У науковій економічній літературі для позначення фінансового інституту, створеного виключно для придбання та управління проблемними («токсичними») активами з метою «очищення» від них балансів банків або управління проблемними активами, які підлягають ліквідації, застосовується термін «bad-bank» (госпітальний банк).

Науковці [2; 3] пропонують декілька варіантів викупу проблемних активів госпітальним банком:

1. Створення державного госпітального банку, що передбачає викуп проблемних активів у фінансових установ за рахунок коштів державного бюджету. Механізм викупу проблемних (токсичних) активів може передбачати умови, коли держава повністю бере на себе збитки банків або коли банки зобов'язуються (гарантують) відшкодувати збитки в довгостроковій перспективі.

2. Створення недержавного госпітального банку групою банків, окремою приватною компанією або в організаційній структурі конкретного банку як підрозділу з управління недіючими активами. Викуп проблемних активів у фінансових установ у цьому випадку здійснюється за рахунок коштів «засновників» такого недержавного банку.

3. Здійснення державою викупу окремого виду проблемних активів (наприклад, іпотечних кредитів на «першу» квартиру). При цьому потрібно створити агентство з реструктуризації іпотечних кредитів (наприклад, при Державній іпотечній установі).

4. Створення недержавного госпітального банку та викуп за рахунок держави окремих видів проблемних активів (наприклад, як зазначалося, іпотечних кредитів на «першу» квартиру). При цьому такий банк здійснює викуп у фінансових установ проблемних активів за рахунок коштів «засновників».

На наше переконання, створення госпітального банку за рахунок державних коштів неприпустиме. Це означає, що за рахунок коштів платників податків списуються з балансу банку помилки тих, хто оцінював кредитні ризики і приймав їх. Вважаємо, що функції госпітального банку може виконувати недержавний кредитний фонд, створений в організаційно-правовій формі закритого пайового інвестиційного фонду для кваліфікованих інвесторів.

Зауважимо, що вітчизняне законодавство не створює перешкод для функціонування кредитних фондів. Так, Законом України «Про інститути спільного інвестування» [8] передбачається заснування кваліфікованих інвестиційних фондів, тобто фондів, що інвестують активи в один із кваліфікаційних класів активів та кошти. При цьому одним із таких класів активів законом визначено кредитні активи.

Кредитний пайовий інвестиційний фонд являє собою об'єднання коштів інвесторів для придбання зобов'язань за виданими кредитами, забезпеченими заставою, порукою або гарантією, з метою отримання доходу від погашення цих зобов'язань позичальниками.

До складу активів кредитного фонду включаються:

- кредити, повернення основної суми боргу по яких забезпечене заставою майна, порукою або банківською гарантією. Звідси, найбільшу проблему для банків утворюють нічим не забезпечені споживчі кредити, які не можуть бути передані кредитному фонду;

- майно, отримане при зверненні боргу на заставу (нерухоме майно, земельні активи, транспортні засоби, цінні папери);

- грошові кошти, в т. ч. іноземна валюта, кошти у банківських вкладах;

- боргові інструменти, похідні фінансові інструменти, базовим активом яких є розміри процентних ставок.

Організаційна схема функціонування кредитного фонду подана на рисунку 1.

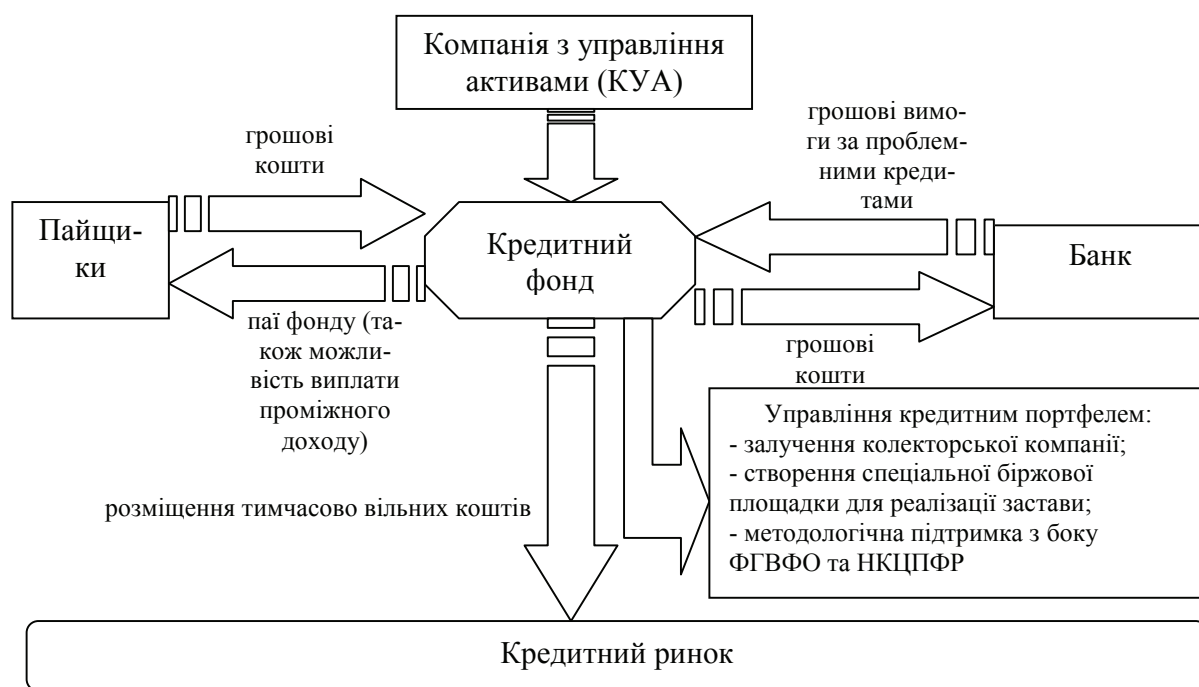

Рис. 1. Організаційна схема функціонування кредитного фонду

Формує й обслуговує кредитний фонд компанія з управління активами. Така компанія прагне отримати прибутки від придбання не безнадійних, з погляду стягнення, кредитів з великим дисконтом. Оскільки робота з проблемними боргами не є профільною діяльністю компанії з управління активами, ця функція може бути делегована колекторському агентству, що має відповідний досвід роботи.

Пайовиками кредитного фонду виступають тільки кваліфіковані інвестори. Це можуть бути як банки, так і колекторські агентства. Незважаючи на те, що банк передає права вимоги за кредитами фонду, він продовжує обслуговувати такі кредити, включаючи акумулювання та перерахування платежів за кредитами у фонд, моніторинг фінансового стану позичальника, і отримує за це комісійну винагороду.

З боку пайовиків кредитного фонду можливе досягнення повного контролю за діями компанії з управління активами через створення інвестиційного комітету, який би схвалював угоди з майном фонду.

Інфраструктурними агентами фонду є аудитор, оцінювач, банк-зберігач, реєстратор тощо.

Сьогодні вітчизняне законодавство не передбачає можливостей прямого обміну банком простроченої заборгованості на паї кредитного фонду. Банк може за договором цесії передати фонду права вимоги по кредитах та на отримані за договором кошти викупити паї кредитного фонду у пайовиків, які брали участь у його формуванні (рис. 2). Інший варіант – укласти з фондом договір факторингу.

Рис. 2. Схема передачі банком кредитному фонду проблемних кредитів в обмін на паї

Щобільше, банку вигідне створення кредитного фонду під управлінням власної компанії з управління активами, оскільки небезнадійна заборгованість залишається у банку, а не продається фонду чи колектору за заниженою вартістю. Робота щодо стягнення заборгованості не розподіляється між співробітниками окремих підрозділів банку, а зосереджується в окремій спеціалізованій структурі, що забезпечує прозорість та ефективність діяльності. Таким чином банк зберігає за собою право на отримання доходів за переданими до фонду кредитними договорами, а також зберігає повний або частковий контроль за управлінням заборгованістю.

Після отримання проблемних кредитів кредитний фонд організовує процес реструктуризації заборгованості позичальників. Це може бути зміна умов договору кредитування, що стосується зниження ставки по кредиту, збільшення його терміну (продовження), введення «кредитних канікул» із тимчасовим припиненням платежів по кредиту, погашення кредиту в рахунок випуску цінних паперів або припинення діючого договору з одночасним укладанням нового, у тому числі перекредитування на більш сприятливих для боржника умовах.

У подальшому кредитний фонд може функціонувати як небанківська кредитна установа, що видає позики та отримує дохід від кредитної діяльності. Такий дохід може бути використаний для подальшого фінансування позичальників, придбання нових кредитних портфелів, виплати пайовикам доходів тощо.

Завдяки відсутності необхідності створювати резерви під кредити, кредитні фонди мають гнучкий підхід до видачі позик, що дозволяє здійснювати нестандартне, орієнтоване на клієнта або інноваційне кредитування. Так, як застава можуть бути прийняті активи на етапі реконструкції, тобто заморожені активи, які фактично стають джерелом ліквідності для компаній-позичальників.

Можливе також придбання кредитним фондом активів підприємства-банкруту з подальшим продажем на відкритих аукціонах стратегічним інвесторам, реструктуризація, перепрофілювання, реорганізація, конкурсне управління таким підприємством, що дозволить відновити його платоспроможність у середньостроковій перспективі.

Кредитні фонди можуть не лише надавати, але й залучати кредити (позики) до фонду.

Важливою дилемою для банків, які планують продаж проблемних кредитів фондам, є вибір методу оцінювання кредитних активів (за ринковою вартістю або за балансовою вартістю з дисконтом). Вважаємо, що оцінку грошових вимог за кредитами необхідно виконувати за формулою дисконтування платежів за кредитом:

$$T_p = \sum_{n=1}^N \frac{P_n}{(1 + r_n)^{\frac{D_n}{365}}}$$

де: T_p – поточна вартість кредитних активів; P_n – платежі за кредитом; r_n – ставка дисконтування; D_n – кількість днів, що залишилися до дати погашення кредиту.

В міру збільшення терміну заборгованості потрібно проводити списання прострочених кредитів. Наприклад, якщо сума простроченого платежу сягне 6 місяців, то вартість чистих активів фонду зменшується на 30%, а надалі, за відсутності надходжень коштів на погашення заборгованості від позичальника, – щодня на величину, яка визначається виходячи з дисконту 30% річних, протягом 3-х років.

На наше переконання, банки зацікавлені в позбавленні від «токсичних» активів і розглядають кредитний фонд як спосіб «розчищення» балансу. Передавши за договором цесії заборгованість за виданими кредитами компанії з управління активами пайового інвестиційного кредитного фонду, банк звільняється від необхідності створювати додаткові резерви на можливі втрати у зв'язку зі зростаючими термінами прострочення по кредитах і зростаючими обсягами заборгованості, підвищуючи тим самим свою ліквідність. Зміна структури банківських активів і пасивів внаслідок такого продажу веде до фінансового оздоровлення банків, дозволяє запобігти відзиви банківської ліцензії, робить їх баланси більш прозорими та ліквідними, зменшує величину коштів, що відволікаються з обороту.

Зменшення рівня проблемних активів та розміру резервів на балансі банку сприяють підвищенню кредитного рейтингу банківської установи, за рахунок чого банк може залучати кошти за меншою вартістю.

Списання проблемних активів з балансу банку дає змогу менеджменту зосередити свою увагу на вирішенні поточних проблем банку та його стратегічному розвитку, не витрачаючи значний час на оздоровлення неякісних активів. Вивільняється персонал, організаційні та інші ресурси, які спрямовувалися банком на роботу зі стягнення проблемної заборгованості.

Основним недоліком всіх пайових інвестиційних фондів, призначених для кваліфікованих інвесторів, є неможливість виведення паїв на біржові торги. Однак така проблема може бути вирішена із розвитком ринку «токсичних» активів шляхом створення умов для обігу паїв – організації кредитних аукціонів, заснування окремої площадки для організації біржової торгівлі.

Важливими заходами підтримки держави процесів фінансового оздоровлення банківської системи стане надання податкових пільг кредитним фондам, зокрема звільнення від сплати податку на прибуток у разі реалізації / здачі в оренду майна, отриманого при зверненні боргу на заставу, податку на нерухоме майно при знаходженні об'єктів нерухомості на балансі фонду, а також земельного податку при утриманні на балансі земельних ділянок.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що для банку пайова участь у кредитному фонді – це унікальна можливість поліпшити свої фінансові показники за рахунок підвищення ліквідності, зменшення резервів на можливі втрати по позиках, підтримання значень нормативних показників на необхідному рівні, вибудовування ефективної систему управління і контролю за роботою по стягненню простроченої заборгованості, виведення з балансу активів, які не є профільними для банку та були отримані при зверненні заборгованості боржників на заставне майно.

Література:

1. Основні показники діяльності банків України. Дані Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
2. Міщенко В. Удосконалення управління проблемними активами банків / В. Міщенко, А. Граділь // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 43–54.
3. Папуша А. Госпітальні банки: світовий досвід та можливості для України: Матеріали круглого столу // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 7. – С. 3–8.
4. Прокофьев А. Кредитные фонды как инструмент рефинансирования банковской системы / А. Прокофьев // Рынок ценных бумаг. – 2009. – № 14. – С. 31–33.
5. Соболева О. Кредитные фонды: возможности взаимодействия банков и управляющих компаний / О. Соболева // Рынок ценных бумаг. – 2009. – № 14. – С. 27–30.
6. Кислицкая М. Кредитный фонд: свалка для просрочки или способ работы с задолженностью? / М. Кислицкая // Банковское дело. – 2009. – № 9. – С. 64–66.
7. Сафронов И. Кредитные фонды: точки доходности НПФов, управляющих и банков / И. Сафронов // Рынок ценных бумаг. – 2009. – № 17. – С. 26–28.
8. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05.07.2012 № 5080-IV.